

TÜRKİYE’DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ VE GÜNCEL SORUNLARI*

Doç. Dr. F. Aylan ARI**

ABSTRACT:

AGRICULTURE’S PLACE AND ITS ISSUES IN TURKISH ECONOMY

Eventhough, today, nearly 1/3 rd of the population live in agricultural or rural areas, agriculture’s place in the national income is only at the %8 – 10 percent level.

In developed conuntries this situation is much more different, the population’s % 3 – 5 percent part Works in agriculture. During the process of EU membership, agriculture and industry’s political policies need to be applied in harmony and in Turkey, agriculture’s problems can be solved with, only excessive accumulation and investment. The disintegration seen in the agricultural sector, causes unqualified labor force to head towards cities and especially western cities and this process accelerates social problems as well as the unemployment rate.

ÖZET

TÜRKİYE’DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ VE GÜNCEL SORUNLARI

Günümüzde Türkiye nüfusunun üçte birine yakın bir bölümü tarımsal ya da kırsal alanda yaşıyor olduğu halde, milli gelirden yeri ancak % 8 – 10 düzeyindedir. Gelişmiş ülkelerde bu durum çok farklıdır ve sadece nüfusun % 3 veya 5 düzeyindeki bölümü tarımda

* Dergimizin 9. sayısının baskısında Sayın Aylan Arı’nın makalesi teknik bir aksaklık sonucu eksik basılmıştır. Sayın Arı’nın makalesinin tam metnini İnternet baskımızda yayınlıyoruz. Bu teknik aksaklık nedeniyle Sayın Arı ve okuyucularımızdan özür diliyoruz-Çalışma ve Toplum Dergisi

** *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi*

çalışmaktadır. Avrupa Birliğine giriş sürecinde tarım ve sanayi sektörlerinde uygulanan politikalar uyum içinde olmalıdır.

Bu süreç ancak aşırı birikim ve yatırımla olasıdır. Tarım sektörü, 2000’li yıllarda ülkede uygulanan makro politikalarla bir uyumsuzluk sergilemektedir. Bu olgu, istihdam sorunları yaratmakta, işsizlik değerlerini arttırmakta, özellikle batı bölgelerine olan iç göçü hızlandırarak sosyal sorunların yoğunluğunu arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler

population: nüfus

membership: üyelik

to apply: başvurmak, uygulamak

to accelerate: hızlandırmak, hızlanmak

to cause: neden olmak, sebep olmak

işgücü: istihdam edilenler ile işsizlerden oluşur

işsizlik oranı: işsiz nüfusun işgücü içindeki oranı olarak tanımlanır

TÜRKİYE’DE TARIMIN EKONOMİDEKİ YERİ VE GÜNCEL SORUNLARI

Ülke nüfusunun yaklaşık üçte birine yakın bölümü tarımsal ya da kırsal alanda yaşıyor olduğu halde milli gelirden tarımın yeri ancak % 8 – 10 düzeyindedir. Türkiye’de tarım sektöründe göze çarpan eğilimler, küçük meta üretiminin yaygın olması, toprak dağılımının çok parçalı olması ve verim düşüklüğüdür. Tarım kesiminde nüfus artış hızı ülke ortalamasının üstündedir, bu olgu miras yoluyla toprakların küçülmesine sebep olmakta ve kente olan göçü hızlandırmaktadır. Oysa ki küçük parçalara bölünmüş yaygın toprak yapısı maliyetleri yükselterek tarım üretiminde verimsizliğe yol açmaktadır. Oysa ki dünyada tarım ve hayvancılıkta da bir modernleşme ve dönüşüm söz konusudur. Tarım sektörü günümüzde artık yeni teknoloji ile ve çağdaş ekonomik normlarla geliştirilen bir sektördür. Bu nedenle tarım sektörünün hızlı transformasyonu için ülkemizde de toprak toplulaşması ve yeni teknoloji kullanımı kaçınılmazdır.

Tarım sektörünün doğal koşullara bağlı olması, risk ve belirsizlik faktörlerini güçlendirir. Ayrıca, tarımın arz ve talep esnekliğinin katı olması ve üretim periyodunun diğer sektörler göre uzunluğu, tarımsal desteklemeleri ve tarıma dayalı sanayilere yönelişi gündeme getirmektedir.

Tarım sektörünün özelliği gereği desteklemeye muhtaç olması gerçeği pek çok ülke tarafından kabul edilerek, çeşitli destekleme ve koruma tedbirleri uygulanmaktadır.

Özellikle, 1980’lerden sonra, değişen ülkesel ve uluslar arası koşullar yeni fırsatları yaratırken, tarım ve gıda sektöründe farklı yaklaşımlar ve reform gerekliliği gündeme gelmiştir.

Mevcut politikaların etkinliğini yitirmesi nedeniyle, içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde tarım Avrupa Birliği ile entegrasyonda öncelikle geliştirilmesi gereken bir sektör olarak belirlemekte, Dünya Bankasının liberalleşme politikaları ve Dünya Ticaret Örgütü kuralları karşısında zorlanmakta ve uyumu güçleştirmektedir. Bugüne kadar uygulanmakta olan kendi kendine yeterli olmaya yönelik politikaların çok taraflı anlaşmalarda yer aldığı şekliyle, gerekli görülen Tarım Reformları çerçevesinde değişerek, ülkelerin önemli ürünlerde kendine yeterli olma politikaları yanında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürünleri yetiştirmeleri ve piyasa fiyatlarına hassasiyeti artırıcı politikaların benimsenmesi öngörülmektedir.

A. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDA TARIM ALANINDA İLİŞKİLER

1. Dış ticarete mukayeseli üstünlük teoreminin geçerli olduğu dönemlerde tarımın dış ticaret ve sermaye birikimi açısından yeri ve önemi:

Dış ticarete mukayeseli üstünlük teoreminin geçerli olduğu dönemlerde tarım ürünü üreticisi ve ihracatçısı konumunda olan ekonomiler görece avantajlı olabilmektedir. Bu dönemde tarımsal ürünler ekonomiye yararlı ticari meta olarak görülebilir. Zira bu dönemlerde dış ticaret hadleri henüz tarım ürünleri aleyhine dönmemiştir. Oysa, günümüzün sanayi destekli tarımsal üretim aşamasında artık mukayeseli üstünlük teoremi yerini mutlak üstünlük teoremine bırakmıştır. Mutlak üstünlük teoreminin geçerli olduğu durumlarda gelişmiş ekonomiler hem tarımsal alanda hem de sanayi alanında gelişmekte olana ekonomilere üstündür ve dış ticaret hadleri aşırı derecede tarımsal ürünler aleyhine dönmüştür.

2. 1980 Sonrası Tarımda Yapısal Değişme

1980’li yıllarda neo – liberal politikaların uygulamaya konularak yaygınlaşmaya başlaması pek çok ülkeyi etkilemiştir. Genel olarak; özelleştirme, rekabeti azaltıcı bir etken olarak görülen işçi ücretlerinin düşürülmesi, sosyal devlet desteklerinin azaltılması, olası krizlerin engellenmesi için sermayenin dolaşımının önündeki engellerin kaldırılma çabaları bu sürecin temel belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır.

24 Ocak 1980 programının yürürlüğe girmesiyle hükümetlerin tarım politikalarında birçok değişiklik ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, tarıma karşı “koruyucu ve düzenleyici” devlet tavrı değişmiş, tarım üretiminde piyasa koşullarına tabi olunmasını sağlayacak bir politika değişikliği ortaya çıkmıştır. Dış ticaret korumacılığı çok azalmış, girdi sübvansiyonları kaldırılmış, ürün fiyat desteği neredeyse son bulmuş ve kapsamı daraltılmıştır. Yine bu dönemde, tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumları, dönemin sonuna doğru daha önce sahip oldukları avantajları yitirmiştir. Diğer kamu kurumları gibi bunların da özelleştirilmesi gündeme gelmiş, bazılarının sahip oldukları tekel gücüne son verilmiştir. Diğer yandan, yabancı sermayeye kapalı olan tohum, iç ve dış sermayeye tamamiyle açılmış ve kamunun buradaki işlevine son verilmiştir.¹

¹ Gülten Kazgan, “1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme”, 75 Yıldan Köyden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı, 1999, s. 31

3. Tarım Sektöründe Özelleştirme

Tarımda 1980’li yıllara kadar üretim artışı, kendine yeterli temel hareket noktaları iken, 1980’den sonra uygulanan politikalar ile bu durum değişmiştir. Uygulamalar sonucu tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumlarının (Toprak Mahsulleri Ofisi, Tarım Kooperatifi Birlikleri, Ziraî Donatım Kurumu, Toprak Su. Ziraat Bankası vb) etkinliği azaltılmaya çalışılmıştır. Diğer kamu kuruluşları gibi, bunların da özelleştirilmesi gündeme gelmiş, bazılarını sahip oldukları tekel gücüne (TÜGSAŞ’ın ithalat tekeli gibi) son verilmiştir. Tarıma yönelik politikaların, sanayi kesimi için doğrudan sonuçları vardır. Dış rekabete açılan ekonomide imalat sanayi ve hizmetlerin rekabet gücünü artırmak için tarım etkin bir araç olarak kullanılmak istenmiştir. Bu politika, gıda maddeleri fiyatlarının düşük kalması yoluyla ücret artışlarını sınırlamak ve sanayinin girdi olarak kullandığı, tarım ürünleri fiyatlarını düşük tutarak, sanayi maliyet fiyatlarını önlemek biçiminde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu politikalar sonucu tarım emekçileri hızla yoksullaşmış, tarımdan sanayiye kaynak aktarımı hızlanmıştır."²

4. Roma Anlaşması ve Ortak Tarım Politikası

İkinci dünya savaşı sırasında yaşanan kıtlığın yarattığı endişenin yanı sıra savaş sırasında AB aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeyinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki derin farklılıkların giderilmesi gerekliliği birliği bir ortak tarım politikası oluşturmaya yöneltmiştir. Tüm bu etkenlerin bir araya gelmesi ile üye ülkeler tarafından gerekliliğine karar verilen ve Roma Anlaşmasının 3847. Maddeleriyle yasal çerçevesi belirlenen OTP 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçirilmiştir. Ortak Tarım Politikasının amaçları 33. Maddede;

Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğinin artırılması,

Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi,

Piyasalarda istikrar sağlanması,

Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması ve

Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması olarak sıralanmıştır.

² Petrol – İş, Gübre sektöründe ve tarımda özelleştirmeye hayır, Petrol – İş yayını: 63, Temmuz 2000, sayfa: 11

Politikası üç temel ilke üzerine yapılanmıştır: Tek Pazar ilkesi, üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest ortak tarım dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir tek pazar oluşturulmasını öngörmekte, bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir. Topluluk tercihi ilkesi birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamakta, bunun için AB tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatının ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir. Ortak mali sorumluluk ilkesi ortak tarım politikasına ilişkin tüm harcamaların birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır.³

B) TÜRK TARIM SEKTÖRÜNDE YAPISAL DEĞİŞİMİ AMAÇLAYAN GELİŞMELER

1. Avrupa Birliğine Gidişte Tarım ve Sanayi Politikalarının Ahenkli Uygulanışı ve İstihdam – İşsizlik İlişkisi

Avrupa Birliğine gidişte tarım sektörünün sorunların iyileştirilmesi ancak aşırı birikim ve yatırımla olasıdır. Bu ise kısa dönemde uygulanabilecek politikalarla gerçekleştirilemez zira, bu bir kaynak sorunudur.

Avrupa Birliği fonları eğer gelebilirse ve yerinde kullanılırsa, yararlı sonuçlar almak mümkündür. Ancak içsel dinamiklerle bu sorunun aşılması hem zaman hemde kaynak ve proje gerektirmektedir.

2005 yılı itibariyle Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayımladığı işsizlik anketine göre (Kasım – Aralık 2005, Ocak 2006 dönemini kapsıyor) işsizlik oranı yüzde 11.2’ye yükselmiştir. Bu oran kentsel kesimde yüzde 13.2 ve kırsal kesimde ise yüzde 8.2 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik olgusundaki bu artış tarım sektöründeki transformasyonun sağlıksız bir gelişim içinde olduğunun açık bir göstergesidir. Türkiye’de tarımdaki istihdamın payı 1995 – 2004 arasındaki 9 yılda 10 puan düşmüştür. Buna karşılık ise sadece 2005 yılında 4.5 puan gerilemiştir. Bu olgu büyüme yaşayan bir ekonomi için artan işsizlik trendinde tarım sektöründe açığa çıkan işgücünün etki ve rolünü açıklamaktadır. Zira, dünyada transformasyon süreci yaşayan diğer ülkelerde sektörler arasında bu böyle bir istihdam kayması görülmemektedir.

Bu olguya ek olarak, gelişmiş ülkelerden AB, ABD, Kanada ve Avustralya’nın tarımsal büyüme oranları Türkiye tarım sektörünün çok üstünde seyretmektedir.

³ Avrupa Birliği Tarım Politikası, Avrupa’da Yenilenme ve Türkiye’ye etkisi, www.deltur.cec.eu.int

İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI

Yüzdeler	1995	2004	2005
Tarım	s		
DÜNYA	44,4	41,1	40,1
MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA (AB DIŞI) + BDT	27,9	23,2	22,7
DOĞU ASYA	54,4	51,5	49,5
TÜRKİYE	44,1	34,0	29,5
Sanayi			
DÜNYA	21,1	20,5	21,0
MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA (AB DIŞI) + BDT	27,5	27,2	27,4
DOĞU ASYA	25,9	24,8	26,1
TÜRKİYE	22,0	23,0	24,7
Hizmetler			
DÜNYA	34,5	38,4	38,9
MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA (AB DIŞI) + BDT	44,6	49,6	49,9
DOĞU ASYA	19,7	23,7	24,4
TÜRKİYE	33,9	43,0	45,8

Kaynak: İLO, TÜİK

2. Türk Tarımında Desteklemenin Rolü ve Geleceđi

Tarım kesiminde desteklemelerin gerekliliğini anlamak için öncelikle tarım kesiminin özelliklerinin ve diğer kesimlerden farklılıkların anlaşılması gerekmektedir. Bu özellikler kısaca şöyle özetlenebilir. Tarım kesiminin en önemli özelliği tarımsal üretimin büyük ölçüde üreticinin kontrolü altında olmayan doğa koşullarının etkisi altında olmasıdır.

Tarımsal üretimin gerçekleşmesi uzun bir zaman süreci gerektirdiği için, talep baskısına cevap vermek üzere tarımsal ürün arzı hemen artırılamamakta, dolayısıyla kısa dönemde tarımsal ürün arzı düşük bir esneklik göstermektedir.

Tarım kesimi ikili bir yapı gösterir. Tarımsal ürünler, birisi pazar, diğeri de öz tüketim olmak üzere iki amaçla üretilmektedir. Tarımsal fiyat politikası açısından önemli olan kısım piyasa için yapılan üretimdir.

Tarım kesiminde sanayi kesiminin aksine, azalan verim kanununun geçerli bulunmaktadır. Bu durum tarım kesiminde fazla sermaye kullanılmasını önlemekte, dolayısıyla sermaye-yoğun teknolojinin uygulanmasını sınırlı kılmaktadır.

Çok sayıda ve dağınık olan tarımsal işletmeler ürettikleri ürünleri genellikle tam rekabete çok yakın piyasalarda sattıkları halde, ihtiyaçları olan girdileri oligopolistik, hatta bazı hallerde monopsonistik piyasalardan sağlamaktadırlar. Devlet müdahalesi olmadığı takdirde, tarımsal üreticiler bu piyasa koşullarına göre, gerek girdi satın alırlarken, gerekse ürünlerini arz ederlerken iki yönlü sömürüye açık durumdadırlar.⁴

Bütün bu nedenlerin etkisiyle tarımın ve tarım ürünleri fiyatlarının desteklenmesi gerekmektedir. Zira sanayi ve hizmet sektörleri gümrük politikaları, teşvik tedbirleri, vergi iadeleri v.b. koruma araçları ile korunmaktadır. Tarım kesiminin ise kendine özgü nitelikleri nedeniyle daha özel koruma politikaları ile desteklenmesi gerekmektedir. 1930'lardan bu yana uygulanan taban fiyat politikası bu özel koruma politikalarından biridir... Taban fiyat kavramı, çiftçi gelirlerinin düzenlenmesini, kaynakların rasyonel kullanımını sağlamak, tarımsal üretimi artırmak, şehirleşme politikasını yönlendirmek, tarım ve tarım dışı sektörler ilişkisini düzenlemek gibi amaçları tek veya birlikte içermekte ve ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, amaçlarına göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Genel bir tanımlama ile taban fiyat çiftçiye ürettiği ürünü belirli bir asgari fiyatla, belirtilen aracı bir kuruluşa satma imkanı ve garantisi veren bir fiyat olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağlı olarak belirsizliği, mevsimlik dalgalanmalar gösterişi, tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin düşük oluşu, üreticilerin arz cephesinin oluşturmada etkili olmalarını kısıtlamaktadır. Fiyat mekanizmasında üreticiler aleyhine olan olumsuzlukları gidermek amacıyla devlet tarım ürünleri piyasasına taban fiyat politikası ile destekleyici olarak girmektedir.⁵

Tarımsal destekleme çok çeşitli yollarla yapılabilmektedir. Bunların başlıcaları içinde, destekleme alımları, tohumsal girdilere yapılan fiyat destekleri, tarımsal yatırım teşvikleri, dış ticarete teşvik ve dış ticarete koruma, kredilerin daha düşük faizle sağlanması, süt teşvik primleri, doğal afet ödemeleri, ekim alanlarını

⁴ Ergün Kip, Türkiye’de Taban Fiyatları, Destekleme Alımları ve İç Ticaret Hadleri, Türkiye’de Tarımsal Yapılar, Derleyenler: Şevket Pamuk – Zafer Toprak, Yurt Yayınları, s. 135 – 136.

⁵ Ergün Kip ve diğerleri, s. 135 – 136.

sınırlama ve destekleme primleri, sulama yatırımları, toprak ıslah çalışmaları, mer’a ıslahı, arazi toplulaştırması gibi yatırımlar, hayvan ıslahı, bitki hastalık ve zararlılarına karşı erken uyarı sistemleri kurulması, toplu ilaçlamalar, araştırma ve yayım çalışmaları, kooperatif v.b. örgütlenmelerin desteklenmesi gibi etkinlikler yer almaktadır.⁶

Türkiye’de tarımsal desteklemenin uygulama araçları tarımla doğrudan / dolaylı ilişkili kurumların özelleştirilmesi sadece tarımsal üretimi engellemekle kalmayacak, halen çok önemli bir sorun olarak yaşanan işsizliğin boyutlarını daha da artıracaktır. Ayrıca devlet tekeli yerine özel sektör tekeli yaratılarak, sermaye transferi sağlayacaktır.

1 Ocak 1973’te yürürlüğe giren Katma Protokol Türkiye’nin tarım politikasını birliğin politikalarına uydurması temelindedir ve tarım alanındaki serbest dolaşımın gerçekleşebilmesi için Ortak Tarım Politikasına uyumu zorunlu tutmakta ve çok ayrıntılandırılmış yükümlülükler getirmektedir. Avrupa Birliği’nin tarım politikası içinde en önemli öğelerden birisi fiyat politikasıdır. Ortak Tarım Politikası’nın amaçları arasında tarım kesiminde yer alanların gelirlerinin benzer mesleklerdeki gelirler düzeyine yükseltilmesi yer almaktadır. Türk tarım politikasının OTP’ye uyumunda başat noktaları birlik içerisinde üretilen tarımsal ürünlerin büyük bir kısmını oluşturan 24 ürün ve ürün grubu için oluşturulan ortak piyasa düzenlemelerinin öngörmüş olduğu politikaların üstlenilmesi oluşturmaktadır.

Tablo 2: Yeni Tarım Politikalarının Devlet Bütçesine Etkisi (Milyon \$)

Destek kalemleri	1999	2002
Kredi desteği	956	0
Gübre desteği	183	0
KİT'lere bütçeden aktarılan	261	138
KİT açıklarını karşılama	2213	355
Pamuk ve yağlı tohumlar primleri	205	58
TSKB'ye destek	450	0
DGD ödemeleri	0	628
Toplam	4268	1179

⁶ Tayfun Özkaya, Oğuz Oyan, Ferruh Işın, Ayşe Uzman, Türkiye Tarım Ekonomisi Nereye Götürülüyor, İktisat Dergisi, sayı 412, Nisan 2001, s. 48.

Kaynak: II. Tarım Şurası, II. Komisyon "Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler", 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf>. (Erişim Tarihi 3 Nisan 2006)

6 Ekim 2004 tarihinde yayımlanan ilerleme Raporunun Tarım, Hayvan ve Bitki Sağlığı, Balıkçılık başlıklı bölümü; tarım sektörü ve kırsal alan konularında 25 üyeli AB ile Türkiye arasında karşılaştırma yapmaktadır. Buna göre; Türkiye'nin katılımı AB tarımsal alanlarına 39 milyon hektar daha ilave edecek ve bu, 25 üyeli AB'nin tarımsal alanının % 23'ü anlamına gelecektir. Türkiye'nin tarımsal işletme yapısı, Bulgaristan ve Romanya ile benzerlikler taşımaktadır. AB 25'in 13 milyon tarım işletmesine karşılık, Türkiye'nin 3 milyon tarım işletmesi bulunmakta olup; ortalama işletme genişliği AB'de 13 hektar iken Türkiye'de 6 hektardır. Rapor, 2000'den bu yana sürdürülen "tarım reformu" çalışmalarına karşın liberalizasyonun tam olarak sağlanamadığını ifade ederek eleştiri getirmektedir. Buna göre, müdahale alımları, girdi yardımları ve üretimle bağlantılı yardımlar gibi bütçeden finanse edilen destekler "halen" sürdürülmekte olup, ayrıca, birçok tarımsal üründe gümrük tarifesi AB düzeyinin üstünde bulunmaktadır, bazı ürünlerde yasaklar vardır. AB düzeyinin altında olmakla birlikte, dışsatım sübvansiyonları söz konusudur, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi tamamlanamamıştır.⁷

Raporun bu bölümünde yer alan ifadeleri biraz açarsak; öncelikle, Dünya Bankası raporunda da belirtildiği gibi, "reform" sonrasında, Türkiye'de girdi yardımı kalmamış, müdahale alımlarının düzeyi önemli oranda düşürülmüştür. Üretimle bağlantılı yardımlar yalnızca beş ürüne uygulanan düşük miktarlı primler olarak sürdürülmektedir. Dünyada uygulanan dışsatım sübvansiyonlarının neredeyse tamamının AB ve ABD tarafından kullanıldığı bilinmekte iken, Rapor, ekonomiye getirecek önemli bir parasal anlamı olmayan Türkiye uygulamalarından söz etmektedir. Ayrıca, yokluğu hala doldurulamayan EBK, SEK, YEMSAN veri iken, kâr eden ve piyasayı düzenleyen Tekel, Şeker Fabrikaları, Gübre Fabrikaları, Çaykur'un bir an evvel özelleştirilmesine vurgu yapılmaktadır.

Raporun bir diğer önemli saptaması ise, halen AB'de uygulanan OTP'nin Türkiye'de uygulanması halinde, AB bütçesine getireceği finansal yük ile ilgilidir. Buna göre, Doğrudan Gelir Desteği için 8 milyar euro, pazar önlemleri için 1 milyar euro gerekiyor. Oysa 10 yeni ülkenin tümüne, bu alanda toplam 7 milyar euro ödeniyor. Ayrıca, kırsal kalkınma önlemleri için de 2.3 milyar euro'ya

⁷ II. Tarım Şurası, II. Komisyon "Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler", 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2006)

gereksinim duyuluyor. Rapor, tahmini geçiş süresinin 2025'i aşması durumunda, "hesabın değişeceğini" de eklemektedir.⁸

6 Ekim 2004 tarihli "İlerleme Raporu", aynı tarihli "Etki Değerlendirme Raporu", 17 Aralık 2004 tarihli "Konsey Kararı" ve 3 Ekim 2005 tarihli "Müzakere Çerçeve Belgesi"nde tarım sektörünün sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin ortaya konulan belirlemeler; Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın güncel yönelimleri ile Türkiye'nin kendi tarım sektöründen beklentilerinin örtüşmemesi ve bu alanda görülen "açığın" giderek artmakta oluşu, Türkiye'nin sektöre aktardığı destek miktarı ile AB'nin destekleme düzey ve çeşitleri arasında görülen önemli farklılıklar, görüşmeleri yürütecek olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın idari kapasitesinde ortaya çıkan aşınım şeklinde özetlenebilir.⁹

Sonuç olarak, müzakere sürecinde bir dosya kapanmadan diğerine geçmeyecek olan AB'nin, bu koşullarda tarım dosyasını kapatmasının güç olduğu ortadadır. Bu durum, AB üyeliğinin önünde engel olarak tarımın ve üreticinin gösterilmesi gibi tehlikeli bir sürece işaret etmektedir.¹⁰

Bu noktada Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın belirlediği 2006-2010 yıllarını kapsayan tarım stratejisine değinmek yerinde olacaktır. Raporun öne çıkan stratejik amaçları arasında sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması, üreticilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarının sağlanması, üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirlerin uygulamaya konulması yoluyla üreticilerin rekabet düzeylerinin yükseltilmesi, tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi gibi AB üyelik sürecinde tarım sektörünün gerçekleştirilmesi gereken dönüşüm ile uyumludur.¹¹

2006-2010 yılları için yapılan tarım stratejisinde tarımsal destekleme için bütçeden ayrılacak kaynağın dağılımı aşağıdaki gibidir.

⁸ II. Tarım Şurası, II. Komisyon "Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler", 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2006)

⁹ Gökhan Günaydın, "Kopenhag Ölçütleri Yerini Tarım Ölçütlerine Bıraktı", Cumhuriyet Tarım ve Hayvancılık, Yıl 2, Sayı: 15, (08.11.2005).

¹⁰ II. Tarım Şurası, II. Komisyon "Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler", 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2006)

¹¹ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım Stratejisi (2006 – 2010), http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9/icerik.asp?efl=sanal_kutuphane/sanal_kutuphane.htm&curdir=/sanalkutuphane&fl=../sanal_kutuphane2/TarimStratejisi/tarimstratejisi_2006_2010belgesi.htm

Tablo 3: Tarım Stratejisinde Desteklemeye Ayrılacak Paylar

Tarımsal Destekleme Araçları	Bütçe Payı (%)
DGD Ödemeleri	45
Fark ödeme Uygulaması	13
Hayvancılık Destekleri	12
Kırsal Kalkınma [Destekleri	10
Telafi Edici Ödemeler	5
Ürün Sigortası Ödemeleri	5
ÇATAK Programı Destekleri	5
Diğer Destekler	5
Toplam	100

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Tarım Stratejisi (2006-2010),

http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9/icerik.asp?efl=sanal_kutuphane, (Erişim Tarihi 2 Nisan)

3. Türk Tarımı ve Uluslararası Kuruluşlar

Son yıllarda, Türkiye tarımının uluslararası anlaşmalara bağlı olarak yeniden yapılandırılması önem taşıyan bir konu olarak gündemi meşgul etmektedir. Türkiye'nin IMF'ye (Uluslararası Para Fonu) sunduğu 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubunda ortaya koyduğu tarım politikaları, Dünya Ticaret Örgütü, Uruguay Nihai Senedine bağlı olarak verdiği taahhütler ve AB Katılım Ortaklığı Belgesine yanıt olma özelliği taşıyan Ulusal Programda tarım başlığında yapılmasını öngördüğü değişiklikler, tarım reformunun bizzat kendisini oluşturmaktadır.¹²

Yıllardır süregelen tarım politikalarında köklü değişimleri öngören bu sürecin ilk yansımalarından biri, doğrudan gelir destekleme politikalarına geçiştir. IMF'ye verilen Niyet Mektubu ile Dünya Ticaret Örgütü'ne verilen taahhütlerin bir sonucudur. IMF ile Dünya Bankası'nın az gelişmiş ülkelere yönelik öngördüğü reformlar arasında yer alan "yapısal uyum" başlıklarından biri de **doğrudan gelir destekleme** politikalarına geçiştir. Uruguay Sözleşmesinin tarım ürünlerine yönelik düzenlemesinde, doğrudan gelir destekleme politikaları "klasikleşmiş destekleme politikalarının" yerini alırken, tarım ürünleri piyasalarında liberalizasyonuna geçişin adımları atılmaktadır.

¹² Emine Tahsin, “Tarım reformu ve Uluslararası Antlaşmalar”, İktisat Dergisi, (Nisan 2001), sayı, 412, s. 75.

Daha önce uygulanan destekleme politikalarında, ihracat sübvansiyonu, girdi destekleri ve fiyat destekleme politikaları uluslar arası antlaşmalar çerçevesinde belirlenen oranlar düzeyine düşürülmekte ve bunun yerine doğrudan gelir destekleme politikaları yani, tarım ürünlerinin yurt içi fiyatlarının saptanmasında veri ürün piyasasındaki arz ve talep koşulları belirleyici olması, devletin işlevinin ise sadece üreticilerin gelir düzeyine müdahale edebilir olması ile sınırlandırılmasıdır.¹³

Geniş anlamda doğrudan gelir destekleme politikaları ile;mevcut ve gelecekteki üretim miktarı, girdi kullanımı veya gelir düzeyleri ile ilişkilendirilmeksizin üreticilere yapılan transferler veya bu politikanın hedeflediği gruplara çeşitli şartların ileri sürülmesi ile "telafi edici ödemeler" yapılamakta ve piyasa fiyatı ile hedeflenen gelir düzeyine karşılık gelen fiyat arasındaki fark ise, "fark ödemeler" veya "prim sistemi" adı altında yapılan transferleri kapsamaktadır.¹⁴

Doğrudan Gelir Desteği Programına geçiş 26 Nisan 2000 tarih ve 24031 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan tebliği ile 72 köyden oluşan dört bölgede uygulanmaya başlanmıştır. Doğrudan gelir destekleme sistemine geçişin altyapısını hazırlamaya yönelik olarak da "Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi" ve "veri tabanı" oluşturulması, böylelikle merkezi bir kayıt sisteminin kurulması planlanmaktadır. Ürün Borsalarının geliştirilmesinin hedeflenmesi de yine doğrudan gelir destekleme sistemi projesine geçişin altyapı çalışmalarından biri olarak değerlendirilmelidir.¹⁵

Dünya Ticaret Örgütü, tüm tarife dışı engellerin gümrük tarifesine dönüştürülmesini, ülkeler arasında haksız rekabet yaratan tarım ürünleri sübvansiyonlarının kullanımının sınırlandırılmasını, ithalat ve ihracatı düzenleyen bu iki önlemi desteklemek amacıyla iç piyasada tarıma yönelik desteklerin azaltılmasını hedeflemektedir. Gelişmekte olan ülkeler, Dünya ticaret Örgütüne konsolide edilen oranlar üzerinden, her üründe % 10'dan az olmamak kaydı ile Uruguay nihai Sözleşmesinin imzalandığı 1 Temmuz 1995 tarihinden itibaren 10 yıllık bir süre içinde toplam % 24 oranında tarife indirimini yapmak durumundadır. Türkiye 2004 yılına kadar tarım ile ilgili tüm ürünlerde destekleme fiyatlarını % 10 ila % 24 oranında indirmeyi kabul etmiştir.

¹³ Tahsin, s. 75.

¹⁴ Tahsin, s. 75.

¹⁵ Tahsin, s. 75.

Türkiye’de tarımsal desteklemenin uygulama araçları tarımla doğrudan ilişkili KİT’ler ve tarımsal kooperatiflerdir. Tarımla doğrudan ilişkili KİT’lerden Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Tekel, Şeker Fabrikaları A.Ş. Çaykur gibileri aynı zamanda tarımsal destekleme politikalarının da merkezinde bulunan destekleme araçlarıdır. Bunlar alım satım, stoklama ve/veya sınai dönüştürme işlevini yerine getirirler. Tarımsal fiyatların ve dolayısıyla tarımsal gelirlerin istikrarı öncelikli araçlar arasındadır. 5 Nisan 1994 kararlarıyla bu kuruluşlardan ilk üçünün faaliyet ürünleri (tahıl, tütün şeker pancarı) Hazine garantili destekleme kapsamı içinde bırakılmışken, bugün bundan da vazgeçilerek ilgili kuruluşlar için kısmi bir tasfiye hatta özelleştirme süreci başlamıştır.¹⁶

Türkiye’de mevcut tarımsal destekleme sisteminin yükünün yüzde 70’inin ithalat koruması ve iç fiyat politikaları nedeniyle tüketici üzerinde, % 30’unun ise vergi mükellefi yani Hazine üzerinde olduğu hesaplanmakta, bunun, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tersine çevrilmesi gereğinden söz edilmektedir. Bir eleştiriye göre, bu durumda, tüketici yerine Hazine’ye daha fazla yük bindirecek bir sistemin, bugünkü istikrar programının kamu maliyesi üzerindeki yükünü hafifletmeye ayarlanmış hedefleriyle nasıl uyumlu olacağı açıklanmaya muhtaçtır.¹⁷

Doğrudan gelir desteği ödemelerine Avrupa Birliği ülkelerinde kısmen yer verilirken, bu ödemeler fiyat politikası, garanti eşikleri, üretim planlaması ve diğer iktisat/maliye politikası araçlarıyla birlikte uygulanmaktadır. Avrupa Birliği’nde toplam destekleme içinde doğrudan gelir desteği % 30’luk bir paya sahiptir. Ayrıca, doğrudan gelir ödemelerinin AB destekleme sistemi içinde payının artırılmasının, kısa/orta vadede daha fazla kaynak emeyeceği hesaplanmakta ve bunun önlemi aranmaktadır.¹⁸

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler ile Dünya Ticaret Örgütü arasındaki tarım görüşmelerini esas alarak, tarım ürünlerine yönelik ihracat sübvansiyonu, destekleme fiyatları ile tarife indiriminin belirlenmesini taahhüt etmiştir. 1986-1988 dönemi baz alınarak belirlenen tarife oranları üzerinden, su ürünleri hariç olmak üzere tarım ürünlerinin tamamı Dünya Ticaret Örgütü’nün belirlediği oranlara konsolide edilmiştir.

Türkiye’nin baz olarak alınan 1986-1988 dönemindeki iç destek miktarının Dünya Ticaret Örgütü tarafından belirlenen % 10’luk asgari sınırın altında kalması

¹⁶ Tayfun Özkaya ve diğerleri, “Türkiye Ekonomisi Nereye Götürülüyor?”, İktisat Dergisi, sayı 412, Nisan 2001, s. 47.

¹⁷ Özkaya ve diğerleri, s. 48.

¹⁸ Özkaya ve diğerleri, s. 51.

nedeniyle, iç destekler konusunda indirim taahhüdünde bulunulmamıştır. Her yıl Dünya Ticaret Örgütü'ne düzenli olarak yapılan bildirimlerle iç desteklerin % 10 düzeyinin altında kaldığı teyit edilmektedir. Buğday, arpa, pirinç, mısır yulaf, tütün, şeker pancarı, ayçiçeği, tiftik, haşhaş, pamuk, fındık, kuru incir, üzüm, zeytinyağı, fıstık ve soya fasulyesinden oluşan toplam 17 üründe iç destek taahhüdünde bulunulmuştur. Ancak buna karşın, 1994'den sonra pazar fiyat desteği ile desteklenen ürün sayısındaki önemli azalma sonucu, buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, çeltik, tütün ve şeker pancarından oluşan toplam sekiz üründe iç destek sağlanmıştır.

4. Ulusal Program ve Ortak Tarım Politikası

Ulusal programda karşılıklı tavizlerin ötesinde daha köklü değişimler yer almaktadır. Tarım alanında Dünya Ticaret Örgütü ile IMF anlaşmalarına bağlı kalınarak Ulusal Programda , işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, kırsal bölgesel sosyal politikalar ile mevzuat ve kurumsal yapı başlıklarında Ortak Tarım Politikası'na uyum çalışmalarının ana hatları belirlenmiştir, bu bağlamda, Ortak Tarım Politikasına uyum süreci, Ulusal Programa aşağıdaki başlıklarda önlem alınması şeklinde yansımıştır.

Tarımsal yapı değişimleri

Üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi

AB fiyat politikasına uyumun gerekliliği

AB içi ve üçüncü ülkelerle ticaret politikasına uyum,

AB rekabet politikasına uyum,

AB finansman politikasına uyum,

AB tarım ürünleri pazarlama hizmetlerine uyum,

AB tarım hukukuna uyum.

Uyum sürecinin en önemli başlıklarından birini fiyatlandırma politikasındaki değişiklikler oluşturmaktadır. Fiyatlandırma politikasında yapılacak değişiklikler ile tarım ürünü fiyatlarının AB fiyatlarına eşitlenmesi sağlanacaktır. AB'nin ağırlıklı olarak dünya fiyatlarından daha pahalı olan tarım ürünlerinin ihracatını, ihracat destekleme politikaları aracılığıyla gerçekleştirebildiği düşünüldüğünde, fiyatların eşitlenmesi ile fiyatlandırma politikalarındaki değişimin tarımsal ürünlerin fiyatının dünya piyasaları ile rekabet edebilme koşullarını olumsuz yönde etkileyeceği açıktır.

5. Tarıma Alternatif Yaklaşımlar: Biyoteknoloji

Biyoteknoloji özellikle sanayileşmiş ülkelerde tarım ve tarıma dayalı sanayilerde etkili olmaktadır. "Biyoteknoloji en genel anlamı ile, maddelerin biyolojik ajanlarla bilim ve mühendislik ilkelerine dayanarak işlenmesi yoluyla mal ve hizmet üretimidir."¹⁹ Tıptan, madencilğe hemen tüm sektörlerde kullanılabilen jenerik bir teknoloji olan biyoteknolojinin tarıma doğrudan etkileri bitkiler ve hayvanların verim, sağlık, kalite gibi özellikleri üzerinde oluşturduğu ve geleneksel ıslah yöntemlerinden çok daha hızlı ortaya çıkan değişiklikler yoluyla olmaktadır. Hayvancılıkta, biyoteknoloji birkaç şekilde kullanılmakta, tıbbi biyoteknolojinin ürünleri olan aşı ve ilaçlar arasında hayvan sağlığı için üretilenler de bulunmaktadır.²⁰

Bitkilere yönelik olarak 1960'lardan beri kullanılmakta olan ve geleneksel biyoteknolojiler şeklinde adlandırılan İn-Vitro doku ve hücre kültürü teknikleri ile hastalıklardan arındırılmış ve istenilen özellikleri taşıyan bitki materyalinin seçilmesi, saklanması; hızlı büyük miktarlarda ve standart olarak çoğaltılması mümkündür. 1980'lerin başlarından itibaren uygulanmakta olan ve modern biyoteknolojiler olarak sınıflandırılan genetik mühendisliği teknikleriyle, belirli özellikteki genlerin bitki genomuna aktarılması sonucu elde edilen bitki materyalleri ile istenilen niteliklerde transgenik ürünler elde edilmektedir. Bu niteliklerin başında zararlı ot ilaçları, haşere ve hastalıklara dayanıklılık özellikleri ile uzun raf ömrü, doğal renk değişimleri, farklı besin içerikleri gibi kalite özellikleri gelmektedir.²¹

Bu çerçevede yapılmış teknolojik değişme, ister tarımda, ister diğer herhangi bir alanda olsun öncelikle bunu yaratan sanayileşmiş ülkelerde uygulamaya girmekte, en büyük etkisini burada yaratmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren uygulamaya giren Yeşil Devrim olarak adlandırılan bu gelişmeler ilk önce sanayileşmiş ülkelerde etkisini hissettirmiştir. Kısmen nüfus artış hızındaki farklar dolayısıyla, sanayileşmiş Batı ülkeleri kendi kendine yeterli oranlarını artırmış, dünya tarım ürünleri ticaretindeki paylarını % 69'a yükseltebilmiştir. Azgelişmiş ülkelerde ise, yeterli oranlarının giderek düştüğü gözlemlenmektedir. Kazgan'ın 1988 yılında biyoteknolojinin etkisi üzerine çeşitli öngörülerinde; tarım ürünlerinin dünya ticaretinde sanayileşmiş ülkeler artan oranda ihracatçı, azgelişmiş ülkeler ise,

¹⁹ OECD, "Bio – Technology: International Trends and Perspectives" Paris, 1982'den aktaran Gülten Kazgan, 2000 yılında *Türk Tarımı: Biyoteknoloji ve Gap Ne Getirebilecek?*, (içinde) *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923 – 2000)*

²⁰ Ayşe Gözen, "Biyoteknolojideki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı: Çok Yakın ve Hem Çok Uzak", *İktisat Dergisi*, sayı 412, Nisan 2001, s. 59.

²¹ Gözen, s. 59.

ithalatçı konumunda olacağını, sanayileşmiş ülkelerin gıda maddelerinde kendi kendine yeterliliğini % 100’e çıkarmaktan öte tarım ürünü fazlalarını büyüteceğini belirtmiştir.²²

2000 yılı verileriyle dünyada transgenik ürün ekim alanınının 44.2 milyon hektara ulaştığı ortaya çıkmaktadır, transgenik soya fasulyesi, pamuk, kolza ve mısır ekim alanlarının toplamı olan bu rakam, dünyada bu ürünlerin ekildiği toplam alanının % 16’sını oluşturmaktadır. Ekim yapılan ülke sayısı 1996’da 6 iken, 2000’de 13’e yükselmiştir. Ekim alanlarının 1997’de % 86’sı gelişmiş ülkelerdeyken, 2000’e gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin payı % 24’e çıkmıştır. 2000 yılı itibariyle ABD’de ekim alanı 303 milyon hektarı bulurken, onu 10 milyon hektarla Arjantin izlemektedir. Kanada ve Çin ile birlikte dört ülkenin payı % 99 düzeyindedir.²³ Dolayısıyla daha önce belirtilen Kazgan’ın öngörüsü doğru çıkmakta genellikle biyoteknolojinin kullanıldığı alanlar gelişmiş ülkelerdedir.

6. Türkiye Tarımı ve Biyoteknoloji

Türkiye’de 1980’lerin başında tarımsal araştırma enstitüleri ve üniversitelerin küçük ölçüde başlayan geleneksel bitki teknolojisi araştırmalarının odak noktaları doku kültürünün en kolay teknikleri ile bahçe bitkileri olmuştur. Tarım Bakanlığına bağlı araştırma enstitülerinden bazılarının üstlendiği biyoteknoloji araştırmaları, çiftçilerin gereksinmelerini karşılamaya yönelik olmakla birlikte bu amaca ulaşmada yetersiz kalmıştır. Ancak son zamanlarda, bu alana yöneltilen teşvikler sonucu, özel sektör konuya ilgi göstermeye başlamıştır. Özel sektör girişimlerinin başlıcası yabancı sermayeye ait olmuş ve Uzakdoğu’da patentlenmiş dokulardan çoğaltılan çiçek fidelerinin Avrupa’ya doğrudan ihracatını yapmak şeklinde gerçekleşmiştir.²⁴

1990’lı yıllardan itibaren biyoteknoloji bitkisel tarım üretiminde yadsınamaz bir yer edinmiştir. 2000 yılı verileriyle dünyada transgenik ürün ekim alanlarınının 44.2 milyona ulaştığı ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar biyoteknolojinin Türkiye tarımı için önemi yadsınmamış ve bazı adımlar atılmış olsa da, gelinen noktada çok yetersiz bir araştırma geliştirme düzeyi, düşük teknoloji transferi ve yine yetersiz güvenlik önlemleri söz konusudur. Transgenik Kültür Bitkilerinin Alan Denemeleri Hakkında Talimat", Kanada örneğinden hareketle Tarım Bakanlığınca hazırlanarak Mayıs 1988’de

²² Kazgan, “2000 yılında Türk Tarımı: Biyoteknoloji ve GAP ne Getirebilecek?”, Türkiye’de Tarımsal Yapılar, s. 27.

²³ Gözen, s. 61.

²⁴ Gözen, s. 63.

yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, uzman insan gücü azlığı izin verilen transgenik mısır, patates ve pamuk alan denemelerinin gerektiği şekilde denetlenebildiğine ilişkin sorular doğurmakta; konunun uzmanı bilim insanlarının bu denetlemelerin dışında tutulması haklı tepkilere neden olmaktadır.²⁵ Mart 2001 tarihinde açıklanan AB'ne yönelik Ulusal Programda konu şu şekilde gündeme gelmektedir: Türkiye’de modern biyoteknoloji henüz başlangıç aşamasındadır. Mevcut çalışmalar, herhangi bir üründe transgenik ürün elde edebilecek düzeye gelmemiştir. Bu konuda temel çalışmaların yapılması gerekmektedir, ancak, öncelikle yapılması gereken geliştirilmiş bulunan teknolojinin transfer edilerek kullanılması ve transferi aşamasında gerekli biyogüvenlik önlemlerinin alınmasıdır. Teknoloji transferi ve kullanımı ile ilgili alt yapı Türkiye’de büyük oranda mevcuttur. Yapılması gereken, ileriye dönük, sanayi sektörüne aktarılabilir ve sektörün kendi içinde kullanabileceği üretime yönelik çalışmaların biyo-güvenlik önlemleri alınarak ivedilikle başlatılmasıdır.²⁶

Yine bu doğrultuda, ülkesel biyogüvenlik sisteminin kurulması için yasal düzenlemelerin yapılması, elde edilen bilgilerin kullanıcılar, karar vericiler ve halka duyurulması için gerekli tedbirlerin alınmasına ve kontrol ve takip sisteminin kurulmasına ihtiyaç vardır. İthal edilen veya yurt içinde geliştirilen biyoteknoloji ürünlerinin biyogüvenlik ile ilgili testlerin tamamından geçmesi gerekmektedir denilerek Topluluğun hayvan ve bitki sağlığı standartlarına uyum için yapılacak işler kısa vadede takvime bağlanmaktadır. Yine de, Avrupa komisyonu araştırma programlarına, ihtiyacımız olmadığı gerekçesiyle katılmayan Türkiye’de biyogüvenlik kurallarının gerçekten güvenlik sağlayacak bir düzeyde nasıl oluşturulacağı ve uygulanacağı sorusu akla takılmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılırsa, üç önemli sonuçla karşı karşıya kalınmaktadır. Birincisi, ithal ikameci kapalı tarımda ağırlık iyi donatılmış Fordizminde bulunduğu için, diğer teknolojiler için yeterli talep yaratılamamıştır. İkinci olarak, bitki biyoteknolojisi Türkiye’deki hakim teknolojik kapasitesinin ilerisinde, geleneksel bitkisel üretim becerisinin üstünde olan özel AR-GE kapasitesi gereksinmektedir. Üçüncüsü, yüksek seviyede korunan bir teknoloji olarak bitki biyoteknolojisinin yayılması, Türkiye’de ancak son zamanlarda oluşan, fikri mülkiyet hakları korumasının işlerliği ile mümkündür.²⁷

Ancak tüm bunlar günümüzde gerçekleşme yoluna girse bile, 10 yıl önce 2 fırsat penceresinin" açılmakta olduğundan hareketle, Türkiye'nin biyoteknolojide eşik

²⁵ Gözen, s. 63.

²⁶ DPT, Türkiye Ulusal Programı (2001 – 2003), 2001, s. 345.

²⁷ Gözen, s. 64.

atlayarak ekonomik sıçrama yapması olasılığı bu teknolojiye dünyadaki çok hızlı gelişmeler ve Türkiye'nin AR- GE kapasitesi başta olmak üzere kurumsal yapısını uyumlandırma çok ağırdan almış olması nedenleriyle artık söz konusu olmayabilir. Şimdi yapılması gereken, daha da ayak sürüyerek biyoteknolojinin tehlikelerine maruz kalır duruma düşmemek ve geriden de olsa Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda bazı yararlar sağlamak üzere, bilinçli ve çabuk hareket etmektir.²⁸

C) GENEL DEĞERLENDİRME

Tarım sektörünün piyasaya açılması için toprak mülkiyetinin rasyonel bir yapıya kavuşmasına ve tarımsal ürünlerin standardizasyonunun geliştirilmesine öncelik verilmelidir. Tarım sektöründe açığa çıkan işgücü fazlasının kentlere, özellikle de batı kentlerine yönelmesi, sosyal sorunlara neden olacağı gözden kaçırılmamalıdır. Sanayi toplumlarında kentleşme, kentlerin çekişi ile gerçekleşmiştir. Böyle bir çekiş gücü oluşturulmadan, kırsal alandaki işgücü fazlasını kentlere yönlendirmek gerçekçi ve yararlı bir politika olarak görülemez. Büyüme stratejileri ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerine göre belirlenmek durumundadır. Emek arzı artan, çalışabilir nüfusunun önemli bir bölümü işsiz veya çalışmayan ekonomilerde büyüme, atıl işgücünün hızla üretim sürecine alınmasıyla sağlanır. Türkiye’de büyümenin artarak gerçekleştiği 2005 yılında dahi işsizlik oranının artışı, tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı yörelerde sanayileşme hamleleri başlatarak, işgücü göçüne meydan vermeden, yöresel dönüşümle tarımsal üretimden sanayi üretim aşamasına geçilme yolları yaratılarak yavaşlatılabilir.

Tarım sektöründe koruma çok yaygın bir uygulamadır ve günümüzde dünyada yüzde 40 düzeyindedir ve uluslar arası düzeyde 2013 yılına kadar tarımsal ihracat üzerindeki sübvansiyonların kalkması kararı alınmıştır. Oysaki gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye de tarım sektörünü desteklemek zorundadır.

Türkiye'nin faktör yapısını dikkate alan büyüme stratejilerinin temel öğesinin istikrar olduğu düşünülürse, belki de önce tarımsal kökenli sanayi, daha sonraları da gerçek sanayi üniteleri oluşturmak ve göç sorunu yaratmadan, ve tarımsal yeterliliğin ortadan kalkmasını engelleyerek sanayi filizleri oluşturmak çözüm olabilir.

²⁸ Gözen, s. 65.

KAYNAKÇA

Petrol – İş, Gübre sektöründe ve tarımda özelleştirmeye hayır, Petrol – İş yayını: 63, Temmuz 2000.

Avrupa Birliği Tarım Politikası, Avrupa’da Yenilenme ve Türkiye’ye etkisi, www.deltur.cec.eu.int

Ergün Kıp, Türkiye’de Taban Fiyatları, Destekleme Alımları ve İç Ticaret Hadleri, Türkiye’de Tarımsal Yapılar, Derleyenler: Şevket Pamuk – Zafer Toprak, Yurt Yayınları.

Tayfun Özkaya, Oğuz Oyan, Ferruh Işın, Ayşe Uzmay, Türkiye Tarım Ekonomisi Nereye Götürülüyor, İktisat Dergisi, Sayı 412, Nisan 2001.

II. Tarım Şurası, II. Komisyon “Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler”, 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2006)

II. Tarım Şurası, II. Komisyon “Tarımsal Yapıda Değişme ve Gelişmeler”, 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2006)

Gökhan Günaydın, “Kopenhag Ölçütleri Yerini Tarım Ölçütlerine Bıraktı”, Cumhuriyet Tarım ve Hayvancılık, Yıl 2, Sayı: 15, (08.11.2005).

T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Tarım Stratejisi (2006 – 2010), http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9/icerik.asp?efl=sanal_kutuphane/sanal_kutuphane.htm&curdir=/sanalkutuphane&fl=../sanal_kutuphane2/TarimStratejisi/tarimstratejisi_2006_2010belgesi.htm

Emine Tahsin, “Tarım reformu ve Uluslararası Antlaşmalar”, İktisat Dergisi, (Nisan 2001), sayı, 412.

OECD, “Bio – Technology: International Trends and Perspectives” Paris, 1982’den aktaran Gülten Kazgan, 2000 yılında Türk Tarımı: Biyoteknoloji ve Gap Ne Getirebilecek?, (içinde) Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923 – 2000)

Ayşe Gözen, “Biyoteknolojideki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı: Çok Yakın ve Hem Çok Uzak”, İktisat Dergisi, sayı 412, Nisan 2001.

DPT, Türkiye Ulusal Programı (2001 – 2003), 2001.

Köymen Oya, Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 1999.

DPT. T.C. Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004 – 2006).

<http://ekutup.dtpt.gov.tr/plan/oukp.pdf>. (Erişim Tarihi 10 Nisan 2006)

DPT, Zafer Yükseler, Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi,

<http://ekutup.dpt.gov.tr/tarim/yukselez/gelirdes.doc>, 1999, (Erişim Tarihi 20 Nisan 2006)